

Ukraina

Ukraina, Ukrajina, państwo w południowo-wschodniej Europie, nad Morzem Czarnym i Azowskim. Od zachodu graniczy z Mołdawią, Rumunią, Węgrami, Słowacją, Polską, na północy z Białorusią, od północnego wschodu i wschodu z Rosją. Powierzchnia 603,7 tys. km². 49,1 mln mieszkańców (2000). Stolica Kijów (2,6 mln, 1996). Główne miasta (1996): Charków (1,5 mln), Donieck (1 mln), Dniepropietrowsk (1,1 mln), Odessa (1 mln), Zaporozże (894 tys., 1994). Znaczną część powierzchni zajmują niziny i wyżyny, m.in. Wyżyny: Wołyńska, Podolska, Doniecka, Polesie, Niziny: Naddnieprzańska, Czarnomorska, jedynie na południowym zachodzie rozciąga się pasmo Karpat Wschodnich, a na południu Góry Krymskich. Najwyższy szczyt Howerła, 2061 m n.p.m., w pasmie Czarnohory. Gospodarka oparta na przemyśle i rolnictwie. Eksploatacja węgla kamiennego i brunatnego, gazu ziemnego, ropy naftowej, rud żelaza, manganu, soli potasowych. Rozwinięty przemysł hutniczy, maszynowy, elektromaszynowy (maszyny rolnicze i dla górnictwa), metalowy, chemiczny (nawozy, włókna sztuczne, tworzywa), spożywczy, drzewno-papierniczy. Użytki rolne stanowią 56% powierzchni. Uprawia się: pszenicę, kukurydzę, buraki cukrowe, rośliny pastewne, słoneczniki, ziemniaki, winorośl, warzywa. Rozwinięta hodowla bydła, owiec, trzody chlewnej. Dochód narodowy 2 200 USD na 1 mieszkańca (1999). Inflacja: 20% (1999). Zadłużenie zagraniczne: 12,6 mld USD (2000). Struktura zatrudnienia: usługi - 37%, przemysł - 36%, rolnictwo - 25%. Handel zagraniczny: eksportuje się głównie urządzenia elektryczne, metale żelazne i wyroby metalowe do Chin (18%) i Łotwy (10%), natomiast importuje się ropę naftową i gaz ziemny z Niemiec (12%), Włoch (10,2). Obroty w handlu z zagranicą – eksport: 11,6 mld USD, import: 11,8 mld USD (1999).

{mospagebreak title=Kijow}

Kijów, Kyjiw, stolica Ukrainy, w północnej części kraju, nad rzeką Dniepr. 2,6 mln mieszkańców (1996). Jedna z najstarszych osad plemion słowiańskich. W XI w. stolica Rusi Kijowskiej. XIV-XVII w. pod panowaniem Wielkiego Księstwa Litewskiego, Polski, wreszcie Rosji. W tym czasie poważny wzrost znaczenia - m.in. powstanie Akademii Kijowskiej. Od 1922 stolica Ukraińskiej SRR. Od 1991 stolica Ukrainy. Główny ośrodek gospodarczy. Silnie rozwinięty przemysł chemiczny, elektrotechniczny, maszynowy i środków transportu, a także spożywczy i włókienniczy. Ważny węzeł komunikacyjny. Port rzeczny oraz port lotniczy o znaczeniu międzynarodowym. Liczne instytuty naukowe i ośrodki badawcze. Wiele zabytków, m.in. pozostałości Złotej Bramy (1037), klasztor Ławra Peczerska (XI w.), cerkiew Troicka (XII, XVII-XVIII w.).

{mospagebreak title=Odessa}

Odessa, Odesa, Odiessa, miasto w południowej części Ukrainy, na Nizinie Czarnomorskiej, nad Morzem Czarnym. 1 mln mieszkańców (1996). W starożytności grecka osada Istrion, następnie słowiańskie osiedle Kaczibej. W XV w. zdobyta i zniszczona przez Turków, a następnie odbudowana pod nazwą Hadżibej. W 1764 po opanowaniu Krymu Turcy wybudowali tu twierdzę Jeni Dünja. W 1791 zdobyta przez Rosję, w 1795 nazwana Odessą od znajdującej się w pobliżu greckiej kolonii Odessos. W tymże roku wybudowano port wojenno-handlowy. W okresie blokady kontynentalnej centrum wywozu rosyjskiego zboża. Prawa miejskie od 1803. Odessa była miejscem zesłania A.S. Puszkina (1823-1824) i A. Mickiewicza (1825). W XIX w. szybki rozwój i uprzemysłowienie miasta, w 1866 oddano do użytku pierwszą linię kolejową. Przebudowano w stylu klasycystycznym centrum miasta. Na początku XX w. Odessa stała się trzecim pod względem liczby mieszkańców miastem oraz drugim pod względem wielkości przeładunków portem w Rosji. W czerwcu 1905 bunt marynarzy krążownika Potiomkin spowodował wybuch walk w mieście. W czasie II wojny światowej, od sierpnia do października 1941 trwała zacięta obrona morskiej odeskiej bazy wojennej przed nacierającymi od strony lądu wojskami niemieckimi i rumuńskimi. 1941-1944 okupowana przez Niemców. Do 1991 w granicach ZSRR, od sierpnia tegoż roku w niepodległej Ukrainie. Duży ośrodek przemysłowo-handlowy kraju. Silnie rozwinięty przemysł maszynowy (produkcja obrabiarek), chemiczny (produkcja nawozów i tworzyw sztucznych) oraz stoczniowy. Zakłady przemysłu włókienniczego, odzieżowego, skórzanego i spożywczego. Rafineria ropy naftowej. Ważny węzeł kolejowy i drogowy. Port handlowy i rybacki. Port lotniczy o znaczeniu międzynarodowym. Ośrodek kulturalno-naukowy. Liczne szkoły wyższe (w tym uniwersytet) oraz placówki naukowe. Zabytki: resztki twierdzy (1799), klasycystyczna zabudowa centrum (1826-1831): półokrągły plac z pomnikiem A.E. Richelieu - pierwszego burmistrza, monumentalne schody (obecnie Potiomkinowskie) prowadzące od placu do portu (1837-1841), liczne budowle użyteczności publicznej, m.in. szpital (1804-1806), budynek galerii obrazów (XIX w.), tzw. Stara Giełda (1829-1834).

{mospagebreak title=Charkow}

Charków, Charkiw, miasto w północno-wschodniej części Ukrainy, na styku Wyżyny Środkoworosyjskiej i Niziny Naddnieprzańskiej, przy połączeniu rzek: Charków, Łopań i Uda. 1,5 mln mieszkańców (1996). Największe, po Kijowie, miasto kraju. Założony ok. 1655 przez Kozaków jako warownia. Od 1750 prawa miejskie, ośrodek wojsk pogranicza. Od 1797 siedziba władz guberni słobodsko-ukraińskiej, od 1835 -

charkowskiej. W XVIII w. miasto szybko się rozwijało jako ważne centrum handlowe. Od 2. połowy XIX w. gwałtowne uprzemysłowienie i wzrost liczby ludności, ośrodek ruchu rewolucyjnego, w którym działali m.in. narodnicy i socjaldemokraci. Od 1915 miejsce osiedlenia Polaków, ewakuowanych z Królewca. Podczas wojny domowej w Rosji okupowane przez Niemców. W 1919-34 stolica Ukraińskiej SRR, następnie miasto obwodowe. W czasie II wojny światowej, w 1941-43 Charków był kilkakrotnie obiektem walk, m.in. w maju 1942 tzw. operacji charkowskiej, podczas której dążące do rozbitcia zgrupowanych w rejonie miasta wojsk niemieckich oddziały Frontu Południowo-Zachodniego Armii Czerwonej zostały przez Niemców okrążone i zniszczone. Wyzwolony w sierpniu 1943, w wyniku zwycięskiej bitwy Armii Czerwonej pod Kurskiem. Od kwietnia do maja 1940 NKWD rozstrzeliwało w Charkowie oficerów polskich z obozu w Starobielsku. Jeden z największych ośrodków przemysłowych kraju o zróżnicowanej strukturze branżowej zakładów. Posiada dobrze rozwinięty przemysł elektromaszynowy (produkcja obrabiarek, maszyn górniczych i hutniczych, drogowych, rolniczych), metalowy, materiałów budowlanych (cementownia), środków transportu (ciągniki rolnicze, samochody osobowe) i chemiczny. Spośród gałęzi przemysłu lekkiego szczególne znaczenie ma przemysł przetwórstwa spożywczego, włókienniczy i skórzano-obuwniczy. Węzeł kolejowy i drogowy, port lotniczy. Siedziba licznych instytucji naukowo-badawczych, 21 wyższych uczelni, w tym 3 uniwersytetów. Muzea. Zabytki: sobory - Pokrowski (XVII w.) i Uspienski (XVIII w., z dzwonnica z 1. poł XIX w.); zabudowa miejska z XVIII i XIX w., m.in. pałace Katarzyny II i arcybiskupi; monumentalne budowle użyteczności publicznej przy placu Dzierżyńskiego (1925-29).

{mospagebreak title=Donieck}

Donieck, Donec'k, do 1924 Juzowka, 1924-1961 Stalino, miasto we wschodniej części Ukrainy, nad rzeką Kalmius, stolica obwodu donieckiego. 1 mln mieszkańców, zespół miejski (konurbacja z Makiejewką) 1,5 mln mieszkańców (1996). Donieck powstał na początku lat 60. XIX w. jako osada górnicza. Miasto rozwinęło się przy założonych 1869-1870 przez Walijczyka J. Hughesa zakładach metalurgicznych, wykorzystujących węgiel wydobywany w bezpośrednim sąsiedztwie. W 1914 działały już cztery zakłady metalurgiczne i dziesięć kopalń węgla, miasto liczyło około 50 tys. mieszkańców. Podczas I wojny światowej zajęty przez wojska niemieckie i oddziały białogwardystów. Po zakończeniu wojny rozwinął się w wielki okręg przemysłowy Ukrainy. W czasie II wojny światowej, 1941-1943 okupowany przez Niemców, zniszczony, odbudowany po wojnie. 1989-1990 centrum strajków górniczych. Największy ośrodek przemysłowy Donieckiego Zagłębia Węglowego, miejsce strajków górniczych 1989-1990. Eksploatacja złóż węgla kamiennego. Hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych. Przemysł maszynowy, metalowy, chemiczny, włókienniczy (bawełna), odzieżowy, materiałów budowlanych, spożywczy. Węzeł kolejowy i drogowy. Port lotniczy. Ważny ośrodek kulturalno-naukowy kraju. 5 szkół wyższych, m.in. uniwersytet i politechnika.

{mospagebreak title=Lwow}

Założony w 1. poł. XIII w. przez Daniela Halickiego (1201-1264), nazwany Lwowem na cześć jego syna Lwa. Pierwotnie gród warowny strzegący Rusi Halicko-Wołyńskiej od stale grożących najazdów ze strony Złotej Ordy. Z uwagi na położenie na szlakach handlowych stał się ważnym ośrodkiem politycznym i gospodarczym księstwa. W 1349 w wyniku zbrojnej wyprawy Kazimierza Wielkiego przeciwko Rusi Halicko-Wołyńskiej Lwów wraz z Haliczem, Chełmem, Brześciem i Włodzimierzem włączony został do Polski. W 1356 otrzymał prawo magdeburskie i nieco później przywilej korzystania z dwutygodniowego prawa składu, co dało miastu zdecydowanie uprzywilejowaną pozycję w handlu czarnomorskim. W XVI w. uzyskał uprawnienia wystawiania swoich delegatów na sejm. W 1658 otrzymał prawa szlacheckie, co oznaczało, że nobilitowani mieszczaństwo mogli dalej wykonywać swój zawód bez obawy utraty szlachectwa. Miasto szybko rozwijało się i pod koniec XVI w. stało się jednym z najbogatszych w Rzeczpospolitej. We Lwowie obok Polaków, Rusinów i Żydów mieszkało wielu Ormian, z reguły niemal całkowicie spolonizowanych, zajmujących się głównie handlem. W 1661 powstała Akademia Lwowska. Fortyfikowany od czasów Kazimierza Wielkiego, od początku był ważną w skali kraju twierdzą wschodniego pogranicza. Wielokrotnie, bezskutecznie oblegany przez Turków, Tatarów i Kozaków podczas kolejnych wojen toczonych przez Polskę, nie poddał się Szwedom podczas "potopu". Zdobyty dopiero w 1704, podczas wojny północnej, przez króla szwedzkiego Karola XII. Po I rozbiórce Polski (1772) ośrodek administracyjny austriackiego Królestwa Galicji, i Lodomerii. Pomimo wprowadzenia austriackiego prawodawstwa, języka niemieckiego jako urzędowego, obsadzania ważniejszych stanowisk przez Austriaków i Czechów, Lwów pozostał ośrodkiem polskości. Po III rozbiórce Polski, w latach 1795-1799, działał tu m.in. teatr Bogusławskiego, od 1815 stały teatr polski, od 1817 Zakład Narodowy im. Ossolińskich, prowadziło żywą działalność prężne środowisko literackie, wychodziła polska prasa. Podobną, względną swobodą działalności o charakterze narodowym cieszyła się ludność miasta pochodzenia ukraińskiego. Polityka germanizacyjna władz administracyjnych spotykała się z silnym oporem mieszkańców Lwowa, którzy m.in. w 1848 wystosowali adres do cesarza, w którym domagali się równości wobec prawa, swobody słowa, utworzenia Sejmu Krajowego, spolszczenia szkół i urzędów. Pod apelem podpisało się także wielu mieszkańców miasta pochodzenia ukraińskiego. W niemal dwadzieścia

lat później rząd austriacki spełnił większość zgłaszanych postulatów, przyznając Galicji autonomię (1867), co pozwoliło na wprowadzenie języka polskiego jako urzędowego oraz na nieskrępowany rozwój polskich instytucji i organizacji kulturalnych. Od chwili zaborów we Lwowie powstawały organizacje niepodległościowe, m.in. Centralizacja Lwowska (1796), niepodległościowe związki i organizacje studenckie (1817-1823), Rada Narodowa (1848) mająca kierować powstaniem w Galicji. Konspiracyjny Związek Walki Czynnej (1908), Związek Strzelecki kierowany przez W. Sikorskiego. W Lwowie powstało szereg partii politycznych, m.in. Towarzystwo Narodowo-Demokratyczne z F. Smolką na czele (1866), galicyjska Polska Partia Socjaldemokratyczna z I. Daszyńskim (1892). Podczas I wojny światowej, we wrześniu 1914, wojska carskie zajęły miasto, w czerwcu 1915 Lwów został odbity przez Austriaków. Po upadku monarchii austro-węgierskiej rozpętały się zaciekle walki Polaków z Ukraińcami o przejęcie władzy w mieście. Rada Najwyższa w Paryżu wyraziła zgodę na okupowanie Lwowa przez wojska polskie i tymczasową administrację polską. Lwów, Cmentarz Orłąt W czasie wojny polsko-bolszewickiej (1920) Lwowa broniła 6 armia generała W. Iwaszkiewicza wspomagana przez dywizję ukraińską. W okresie międzywojennym siedziba władz wojewódzkich, ważny ośrodek gospodarczy i naukowo-kulturalny. Po wybuchu II wojny światowej, 22 IX 1939 zajęty przez Armię Czerwoną. W wyniku sfałszowanych wyborów przeprowadzonych 22 X 1939 Lwów wraz z polską częścią Ukrainy i Białorusi znalazł się w granicach Związku Radzieckiego. Władze radzieckie prowadziły politykę prześladowania polskich mieszkańców miasta. Po agresji niemieckiej na ZSRR włączony do Generalnego Gubernatorstwa jako siedziba dystryktu. 27 VII 1944 zajęty przez oddziały Armii Czerwonej, znalazł się w granicach ZSRR na mocy układów zawartych w czasie i po zakończeniu II wojny światowej przez przedstawicieli wielkich mocarstw. Od sierpnia 1991 w granicach Ukrainy. Rozwinięty przemysł samochodowy, maszynowy, elektrotechniczny, chemiczny, spożywczy, włókienniczy, odzieżowy. Ważny węzeł kolejowy i drogowy. Port lotniczy.

{mospagebreak title=Dniepropietrowsk}

Dniepropietrowsk, miasto we wschodniej części Ukrainy, nad Dnieprem. Trzecie pod względem wielkości miasto kraju, 1,1 mln mieszkańców (1996). Dobrze rozwinięty przemysł z dominującym sektorem ciężkim. Funkcjonują zakłady przemysłu chemicznego, drzewno-papierniczego, elektrotechnicznego, hutnictwa żelaza, maszynowego, metalowego, przetwórstwa spożywczego, skórzano-obuwniczego. Jeden z największych ośrodków przemysłowych kraju. Ważny węzeł komunikacji kolejowej i lotniczej. Port na Dnieprze. Siedziba licznych placówek naukowo-badawczych i szkół wyższych, w tym uniwersytetu. Zabytki: fabryka sukna (XVIII w.), pałac Potiomkina (1787-1789), sobór Preobrażeński (1830-1835).

{mospagebreak title=Jalta}

Jałta, miasto w południowo-wschodniej części Ukrainy, na Półwyspie Krymskim, nad Morzem Czarnym. 85 tys. mieszkańców (1991). Miejscowość wypoczynkowa, uzdrowisko morskie. Port morski i rybacki. Zakłady przetwórstwa spożywczego, głównie rybne i winiarskie.

{mospagebreak title=Czerkasy}

Czerkasy, miasto w środkowej części Ukrainy, nad Dnieprem. 290 tys. mieszkańców (1990). Założone w XIII w., włączone w XIV w. do Litwy, w 1569 do Korony, w 1793 do Rosji. Ośrodek przemysłu chemicznego (produkcja włókien sztucznych), elektromaszynowego, włókienniczego, materiałów budowlanych i przetwórstwa spożywczego. Port rzeczny. Uprawa pszenicy, kukurydzy, buraków cukrowych, słonecznika, drzew owocowych.

{mospagebreak title=Kercz}

Kercz, Kiercz, miasto na południu Ukrainy, we wschodniej części Półwyspu Kerczeńskiego. 162 tys. mieszkańców (1982). Znane w starożytności jako kolonia grecka - Pantikapajon. Od V w. p.n.e. do końca IV w. n.e. stolica Królestwa Bosporańskiego. W 1318 podbity przez Genuę, a w 1475 zajęty przez Turcję. Od 1774 w granicach Rosji. Od 1954 miasto Ukraińskiej SRR, a od 1991 niepodległej Ukrainy. Obecnie ośrodek przemysłu stocznioowego i hutniczego, a także spożywczego. Huty szkła. Port handlowy oraz prom przez Cieśninę Kerczeńską. W pobliżu miasta słynne kurhany i katakumby zdobione freskami z IV-II w. p.n.e.

{mospagebreak title=Czernihów}

Czernihów, Czernihiw, miasto w północnej części Ukrainy, nad Desną (dopływ Dniepru), na północny wschód od Kijowa. 257 tys. mieszkańców (1990). Gród obronny plemienia Siewierzan, wzmiankowany w 907. W XI-XIII w. stolica Księstwa Czernihowskiego, następnie przejściowo we władaniu Litwy i Moskwy. Od 1654 w granicach Rosji. Od 1981 - Ukrainy. Duży ośrodek przemysłu tekstylnego, skórzano-obuwniczego, przetwórstwa spożywczego, chemicznego i drzewno-papierniczego. W mieście funkcjonuje

także fabryka pianin. Ważny węzeł kolejowy i drogowy, port lotniczy. Zabytki: zachowały się liczne klasztory prawosławne, m.in. Spaso-Preobrażeński, Borisoglebski, Błagowieszczeński, Uspieński, Świętej Trójcy; cerkwie - Iljińska, Piatnicka.

{mospagebreak title=Czerniowce}

Czerniowce, Czerniwci, miasto w południowo-zachodniej części Ukrainy, nad Prutem, na przedgórzu Karpat Wschodnich, w pobliżu granicy z Rumunią. 257 tys. mieszkańców (1990). Historia: pierwsze wzmianki pochodzą z 1408. Miasto przechodziło kolejno pod władzę Mołdawii, Turcji, Austrii, Rumunii i Związku Radzieckiego. Od 1991 w granicach niepodległej Ukrainy. Podstawę gospodarki stanowi rozwinięty przemysł przetwórstwa spożywczego, włókienniczy, skórzany, drzewno-papierniczy i chemiczny. Ważny ośrodek kulturalno-naukowy regionu, siedziba kilku szkół wyższych, w tym uniwersytetu. Węzeł drogowy i kolejowy, port lotniczy.

{mospagebreak title=Iwano-Frankowsk}

Iwano-Frankowsk, Iwano-Frankiwsk, do 1962 Stanisław, dawniej Stanisławów, miasto obwodowe w zachodniej Ukrainie, na przedgórzu Karpat. 234 tys. mieszkańców (1993). Historia: założony 1662 na miejscu wsi Zabłotowo, na obszarze należącym od XIV w. do Polski. Duże skupisko Ormian, od XVII w. Żydów, ośrodek handlu i rzemiosła. Od 1772 w zaborze austriackim. 1919-1939 w granicach Polski. Od września 1939 do czerwca 1941 pod okupacją radziecką, ludność deportowano w głąb ZSRR. 1941-1944 okupowany przez Niemców, którzy w lipcu i październiku 1941 dokonali masowych egzekucji miejscowych Żydów. Od grudnia 1941 do lutego 1943 getto, którego więźniów wywieziono do ośrodka zagłady w Bełżcu. 1945-1991 w Ukraińskiej SRR, następnie w niepodległej Ukrainie. Przemysł włókienniczy, maszynowy, metalowy, chemiczny, meblarski, cementowy, środków transportu, obuwniczy, spożywczy. Port lotniczy. Zabytki: kościół ormiański (XVIII w., z otoczonym kultem obrazem Matki Bożej, obecnie w Gdańsku), kościół i klasztor Trynitarzy (XVIII w.), kościół i klasztor Jezuitów (XVIII w.). Synagoga. Zamek Potockich (XVII-XVIII w.). Ratusz z kramami (XVII w.). Pomnik A. Mickiewicza (XX w.).

{mospagebreak title=Cherson}

Chersoń, Cherson, miasto obwodowe w południowej Ukrainie, na wschód od Odessy, nad dolnym Dnieprem, 25 km od jego ujścia do Morza Czarnego. 369 tys. mieszkańców (1994). Duży ośrodek przemysłowy południowej części kraju. Rozwinięty przemysł stoczniowy, maszynowy (m.in. maszyny rolnicze), ponadto elektrotechniczny, materiałów budowlanych, rafineryjny, celulozowo-papierniczy, włókienniczy, spożywczy. Port rzeczny dostępny dla statków morskich. Węzeł kolejowy. Port lotniczy. Siedziba 4 szkół wyższych. Muzeum. Założone 1778 przez księcia G. A. Potiomkina jako twierdza i stocznia dla budowy Floty Czarnomorskiej, w której pierwszy statek spuszczone na wodę 1783. Od tegoż roku miasto powiatowe (ujezd). Od 1803 stolica guberni jekaterynosławskiej. Rozwijało się przemysłowo od 2. poł XIX w. Podczas wojny domowej w Rosji ośrodek oporu białogwardzistów. 1941-1944 okupowane przez Niemców, zniszczone i odbudowane po zakończeniu wojny. Do 1991 w Ukraińskiej SRR, następnie w niepodległej Ukrainie. Zabytki: pozostałości twierdzy (XVIII w.) z cerkwiemi (XVIII, XIX w.) i Szpitalem Czarnomorskim (pocz. XIX w.), sobory - Zbawiciela (1806) i Św. Ducha (początek XIX w.).

{mospagebreak title=Krzywy Rog}

Krzywy Róg, Krywyj Rih, miasto na Ukrainie, nad rzeką Ingulec. 691 tys. mieszkańców (1986). Powstało w XVII w., szybki rozwój datuje się od 1881, w związku z rozpoczęciem eksploatacji rud żelaza. Obecnie ośrodek przemysłu wydobywczego rudy żelaza Zagłębia Krzyworońskiego. Zakłady przemysłu spożywczego i maszynowego. Węzeł kolejowy.

{mospagebreak title=Lugansk}

Ługańsk, Ługansk, 1935-1958 i 1970-1990 Woroszyłowgrad, miasto obwodowe na Ukrainie, w Donieckim Zagłębiu Węglowym, nad rzekami Ługań i Olchową (dorzecze Dońca). 504 tys. mieszkańców (1993). Historia: założony 1795 w związku z budową pierwszej w południowej Rosji huty żelaza. Od 1882 siedziba powiatu, dynamicznie rozwijający się ośrodek przemysłu ciężkiego. Podczas wojny domowej (1917-1922) rejon walk Armii Czerwonej z wojskami A.M. Kaledina i A.I. Denikina. Od 1938 stolica obwodu, rejon łagrów. 1941-1943 pod okupacją niemiecką. Duży ośrodek przemysłowy kraju. Zakłady przemysłu maszynowego (produkcja maszyn górniczych), metalowego, elektrotechnicznego, środków transportu (produkcja lokomotyw spalinowych), samochodowego, metalurgicznego (huta żelaza), chemicznego, drzewnego, włókienniczego, odzieżowego, spożywczego. Węzeł komunikacyjny. 4 wyższe uczelnie. W pobliżu Ł. wielka elektrownia ciepła o mocy 2300 MW.

{mospagebreak title=Luck}

Łuck, Łuck, miasto w zachodniej części Ukrainy, nad rzeką Styr (dopływ Prypeci), ośrodek administracyjny w obwodzie wołyńskim. 217 tys. mieszkańców (1993). Historia: jedno z najstarszych miast Wołynia, wzmiankowane 1085. Początkowo w granicach księstwa kijowskiego, następnie włodzimiersko-wołyńskiego i halicko-wołyńskiego. 1240 zniszczony przez Tatarów. W XIII w. stolica księstwa i siedziba biskupa prawosławnego. 1320 zajęty przez Litwę. 1349 przejściowo opanowany przez Kazimierza III Wielkiego, obiekt sporu między Wielkim Księstwem Litewskim i Polską. Od 1428 siedziba biskupstwa katolickiego. 1432 prawa miejskie. 1569 wcielony do Korony, stolica województwa wołyńskiego. Duże skupisko Żydów, ośrodek rzemiosła i handlu. 1795 włączony do Rosji. Podczas I wojny światowej, 1916 rejon walk rosyjsko-austriackich (tzw. ofensywa Brusilowa). 1920-1939 w Polsce. 1939-1941 okupowane przez ZSRR (deportacje ludności, głównie Polaków, w głąb ZSRR), następnie 1941-1944 przez wojska niemieckie. 1941-1942 funkcjonowało getto, z którego większość więźniów została zamordowana na wzgórzu Polanka. Teren działalności partyzantki radzieckiej i oddziałów AK. 1945-1991 w Ukraińskiej SRR. Po 1991 w granicach Ukrainy. Zakłady przemysłu elektrotechnicznego, samochodowego, maszynowego, metalowego, włókienniczego, odzieżowego, obuwniczego, chemicznego (produkcja włókien syntetycznych i chemii gospodarczej), meblarskiego, spożywczego, materiałów budowlanych, zakłady łożysk tocznych. Węzeł komunikacyjny. Ośrodek turystyczny. Wyższa szkoła pedagogiczna, filia Politechniki Lwowskiej, filharmonia, muzeum regionalne z galerią sztuki. Liczne tereny zielone, m.in. park w dolinie rzeki o powierzchni 100 ha. Zabytki: fragmenty zamku Górnego - mury obronne z 3 basztami (XIII-XIV, XVI w.), tzw. dom szlachecki (XVIII w.) i tzw. dom biskupi (XVIII w.), fragmenty Zamku Dolnego z Basztą Czartoryskich (XIV-XV w.). Fragmenty zabudowań klasztoru Brygidek (XVII-XVIII w.). Kościół Jezuitów (1606-1610, po 1781 przebudowany na katedrę rzymskokatolicką). Kościół i klasztor Bernardynów (1752-1755, od 2. połowy XIX cerkiew katedralna). Klasztory: Bazylianów (XVII w.), Dominikanów (XVII w.), Trynitarzy (XVIII w.), Szarytek (XVIII w.). Dwie cerkwie greckokatolickie (XVI w.). Synagoga obronna (tzw. mały zamek, XV w.). Domy (XVI-XVIII w.).

{mospagebreak title=Mykołajiw}

Mikołajów, Mykołajiw, Nikołajew, miasto w południowej części Ukrainy. Położone na Nizinie Czarnomorskiej, przy ujściu rzek Boh i Inguł do Morza Czarnego. 510 tys. mieszkańców (1991). Założone w 1788 przez Rosjan jako baza marynarki wojennej. W 1862 oddano do użytku port handlowy. Duży ośrodek przemysłowy. Przemysł stoczniowy, maszynowy i włókienniczy, a także skórzany i spożywczy. Ważny węzeł kolejowy i drogowy. Port handlowy i rybacki. Port lotniczy.

{mospagebreak title=Poltawa}

Poltawa, miasto w środkowej części Ukrainy, na Nizinie Naddnieprzańskiej, nad rzeką Worskłą (dopływ Dniepru). 324 tys. mieszkańców (1991). Wzmiankowana w 1174. Pod koniec XIII w. zniszczona przez najazd Tatarów. Od XIV w. w granicach Litwy, 1569-1648 w Polsce. 1709 wojska rosyjskie Piotra I rozbiły pod Poltawą armię szwedzką Karola XII. Od 1802 stolica guberni. Od 1991 w niepodległej Ukrainie. Duży ośrodek przemysłowy. Rozwinięty przemysł maszynowy i spożywczy, ponadto zakłady przemysłu skózanego, obuwniczego i materiałów budowlanych. Fabryka diamentów syntetycznych. Ważny węzeł kolejowy i drogowy. 3 szkoły wyższe.

{mospagebreak title=Rowne}

Równe, Rowno, Riwno, miasto w zachodniej części Ukrainy, położone nad rzeką Uście (dorzecze Prypeci). 239,0 tys. mieszkańców (1991). Wzmiankowane w 1282. Od XIII w. w granicach Rusi Halicko-Wołyńskiej. W połowie XIV w. włączone do Litwy, od 1569 w granicach Polski. W II rozbiórce (1793) wcielone do Rosji. 1797 prawa miejskie. 1920 powróciło do Polski. Od 1939 w ZSRR. Od 1991 w niepodległej Ukrainie. Rozwinięty przemysł elektrotechniczny, metalowy, włókienniczy (len), chemiczny (produkcja nawozów azotowych).

{mospagebreak title=Sewastopol}

Sewastopol, Siewastopol, miasto na Ukrainie, w południowo-zachodniej części Półwyspu Krymskiego. Duży port morski nad Zatoką Sewastopolską (Morze Czarne). 375 tys. mieszkańców (1993). Starożytny Chersones, kolonia grecka z V w. p.n.e. Od XIII w. we władaniu Tatarów. Budowę miasta i portu rozpoczęto w 1783, po przyłączeniu Krymu do Rosji. Pod nazwą Ahtiar był w tym czasie bazą rosyjskiej floty czarnomorskiej. 1804 oddano do użytku port wojenny. Podczas wojny krymskiej (1853-1856) oblegany i zniszczony przez połączone siły brytyjsko-francusko-tureckie. Po wojnie rosyjsko-tureckiej 1877-1878 utracił znaczenie jako twierdza, rozwijając się równocześnie jako ośrodek handlu, a od końca XIX w. jako kurort morski. 1905 miejsce zbrojnych wystąpień marynarzy (głównie na pancerniku "Potiomkin"). Podczas rewolucji w Rosji 1917 jeden z ważniejszych punktów oporu i główna kwatera białogwardystów. Podczas II wojny światowej oblegany przez 8 miesięcy, w początku lipca 1942 zdobyty przez Niemców. 9 V 1944 wyzwolony. 1953 zakończono odbudowę miasta, niemal doszczętnie

zniszczonego w toku działań wojennych. 1954 wraz z Półwyspem Krymskim przekazany Ukraińskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Od 1991 na Ukrainie, przedmiot jej sporu z Rosją. Przemysł stoczniowy, spożywczy, włókienniczy, drzewny, maszynowy. Ośrodek turystyczny. Zabytki: cerkiew Petropawłowska i zabudowania przystani książęcej (1. połowa XIX w.), budowle eklektyczne (XIX, XX w.). Panorama Obrona Sewastopola 1854-1855 (1905, F.A. Rubo). W pobliżu Sewastopola skalny monastyr Inkiernański (IX-X w.), ruiny twierdzy Kalamity (IX-X w.) i pozostałości twierdzy genueńskiej (XIV-XV w.).

{mospagebreak title=Symferopol}

Symferopol, Simfieropol, Simferopol, miasto na Ukrainie, na Półwyspie Krymskim, nad rzeką Sałgir. 358 tys. mieszkańców (1993). Założone w 1784. Przemysł chemiczny, skórzaný, maszynowy, spożywczy. Węzeł drogowy i port lotniczy. 3 szkoły wyższe (w tym uniwersytet). W pobliżu Symferopola ruiny ośrodka artystycznego i handlowego Scytów - Neapolu Scytyjskiego (III w. p.n.e.-IV w.).

{mospagebreak title=Tarnopol}

Tarnopol, Ternopil, miasto obwodowe w zachodniej Ukrainie, na Wyżynie Podolskiej, nad rzeką Seret (dopływ Dniestru). 232 tys. mieszkańców (1994). Osada ruska na terenie księstwa halicko-włodzimierskiego, włączonego do Polski w 2. połowie XIV w. Zniszczona w XIV w. przez najazd mongolsko-tatarski. Na jej miejscu powstało miasto założone przez hetmana J. Tarnowskiego, który w 1540 uzyskał przywilej lokacyjny od króla Zygmunta I Starego. Szybki rozwój dzięki szczególnej opiece królów polskich i położeniu przy drogach handlowych z Wołynia, Podola i Kijowszczyzny na zachód. Po I rozbiórce Polski (1772) w granicach Austrii, 1809-1815 włączony do Rosji, po kongresie wiedeńskim (1815) ponownie w obrębie ziem zaboru austriackiego. Podczas I wojny światowej zniszczony. W okresie międzywojennym w odrodzonej Polsce, od 1921 stolica województwa. 1939-1941 pod okupacją radziecką, 1941-1944 zajęty przez Niemców. 1945 włączony do Ukraińskiej SRR. Od 1991 w granicach niepodległej Ukrainy. Duży ośrodek przemysłowy. Rozwinięty przemysł maszynowy, włókienniczy, materiałów budowlanych, ceramiczny, spożywczy. Węzeł kolejowy i drogowy. Port lotniczy. Szkoły wyższe. Zabytki: cerkiew (XVI w.), kościół i klasztor Dominikanów (XVIII w.). Zamek Tarnowskich i Potockich (połowa XVI, XVIII w., gruntownie przebudowany XIX w.).

{mospagebreak title=Uzhorod}

Uzhorod, miasto na Ukrainie, nad rzeką Uż (dorzecze Cisy). Ośrodek administracyjny obwodu zakarpackiego. 126 tys. mieszkańców (1994). Gród słowiański założony w VIII-IX w. X-XI w. w granicach Rusi Kijowskiej. Od końca XI w. do 1918 pod panowaniem Węgrów, stolica komitatu Ung. 1919 włączony do Czechosłowacji. 1938 przyłączony do Węgier. 1944 zajęty przez Armię Czerwoną, 1945 włączony do ZSRR, od 1991 w niepodległej Ukrainie. Przemysł drzewny, papierniczy, maszynowy, metalowy, materiałów budowlanych, obuwniczy, spożywczy. Zamek (XI, XV-XVIII w.), pałac biskupi (XVII w.), kościół (XVII w.), sobór (XIX w.), budowle publiczne i domy mieszkalne (lata 30. XX w.).

{mospagebreak title=Winnica}

Winnica, Winnycia, miasto obwodowe na Ukrainie, nad rzeką Boh, na Wyżynie Wołyńsko-Podolskiej. 387 tys. mieszkańców (1994). Historia: założona w XIV w., należała do księstwa halicko-włodzimierskiego. Wzmiankowana w 1363. Od 1395 w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1569 włączona do Korony. Prawa miejskie w XV lub w 1. połowie XVI w. Od 1589 siedziba sądów grodzkich i ziemskich oraz sejmików. Od 1793 w zaborze rosyjskim. W XIX w. ośrodek handlowy, centrum przemysłu spożywczego. W latach 1922-1991 w granicach Ukraińskiej SRR. Od 1932 siedziba obwodu winnickiego. Od 1941 do 1944 okupowana przez wojska niemieckie. Duży ośrodek przemysłowy i kulturalno-naukowy zachodniej części kraju. Zakłady przemysłu spożywczego, włókienniczego, chemicznego, odzieżowego, drzewnego, maszynowego. Węzeł kolejowy. 3 szkoły wyższe. Zabytki: kościół i klasztor Jezuitów (XVII, XVIII w., w XX w. przebudowane na szkołę), kościół i klasztor Dominikanów (XVII, XIX w., przebudowane po 1945 na salę koncertową, obecnie kościół greckokatolicki). Cerkwie (XVIII w.). Pałac Grocholskich (XVIII w.). Dom-muzeum rosyjskiego chirurga i anatoma N.I. Pirogowa.

{mospagebreak title=Zaporoże}

Zaporoże, historyczna nazwa terytorium nad dolnym Dnieprem, zwanego też Dzikimi Polami, leżącego poniżej tzw. porohów (progów kamiennych na rzece), w granicach administracyjnych dawnego województwa kijowskiego. W średniowieczu koczowali na Zaporozżu Pieczyngowie, Połowcy, następnie Tatarzy. Po unii lubelskiej 1569 w granicach państwa polsko-litewskiego. Z powodu ograniczonego zasięgu władzy urzędników Rzeczypospolitej, stało się miejscem schronienia dla zbiegów oraz terenem osiedlania się przybyszów z centralnej i wschodniej Polski, a także uchodźców i osadników z Mołdawii, Wołoszczyzny i państwa rosyjskiego. Ciągłe najazdy sąsiadujących z Dzikimi Polami Tatarów doprowadziły do utworzenia na Zaporozżu przez Kozaków Siczy. Na mocy postanowień rozejmu w

Andruszowie (1667), potwierdzonego pokojem moskiewskim (1686), Zaporozże przeszło pod panowanie Rosji. Obecnie na terytorium Ukrainy.

{mospagebreak title=Mariupol}

Mariupol (ukr. [Мариуполь](#); L, rus. [Мариуполь](#); L) – miasto położone we wschodniej części Ukrainy, w obwodzie donieckim nad brzegiem Morza Azowskiego przy ujściu rzeki Kalmius (ukr. [Кальмиусь](#); L<VCA). Liczba mieszkańców – 481 626 (2005).

Ważny ośrodek portowy i przemysłowy na Ukrainie. W mieście znajdują się 2 duże kombinaty metalurgiczne: mariupolski kombinat metalurgiczny imienia Ilicza i "Azowstal".

Miasto zostało założone w XVI wieku przez Kozaków zaporoskich, w 1778 roku zostało nazwane Pawłowsk, a w 1789 r. otrzymało prawa miejskie (jest najstarszym miastem w obwodzie donieckim).

Nazwa Mariupol pojawiła się w 1780 roku, na cześć Marii Fiedorowny, żony późniejszego cara Rosji Pawła I.

Od końca XVIII wieku stał się znacznym ośrodkiem targowym, w 1809 r. otwarto port a w 1882 r. wybudowano linie kolejową łączącą Mariupol z Donieckiem, co umożliwiło eksportowanie przez Mariupol donieckiego węgla. W latach 1886-1889 wybudowano nowy Mariupolski port handlowy, który stał się drugim najważniejszym pod względem przeładunku towarów portem Imperium Rosyjskiego na południu (po Odessie).

W latach 1948-1989 miasto nazywało się Żdanow (rus. [Жданов](#); =>2) na cześć radzieckiego działacza partyjnego A. A. Żdanowa, który się tu urodził.

W Mariupolu znajdują się 3 wyższe uczelnie: Mariupolski Uniwersytet Humanistyczny, Przyazowski Państwowy Uniwersytet Techniczny oraz Azowski Instytut Transportu Morskiego.

Źródło <http://pl.wikipedia.org/wiki/Mariupol>